

*Л.О. МАРМУЛЬ, доктор економічних наук, професор
Одеська національна академія харчових технологій
Я.С. АРАНЧІЙ, здобувач
Полтавська державна аграрна академія*

Методологічні аспекти визначення економічної ефективності ветеринарної діяльності у тваринництві

Постановка проблеми. Ветеринарна медицина та ветеринарна діяльність в Україні за роки ринкових перетворень в аграрній сфері економіки зазнали суттєвих змін. Насамперед, слід вказати на значне зменшення суспільного виробництва у тваринництві, масове скорочення сільськогосподарських підприємств, які спеціалізувалися на тваринницьких галузях, отже, й спеціалістів-зоотехніків і ветеринарів або відповідних служб. Проте певного розвитку тваринництво набуло в особистих господарствах населення і фермерських господарствах, що потребувало організації ветеринарного обслуговування на новій основі. Необхідно також зазначити про збільшення утримання й сільським, і міським населенням домашніх тварин – котів, собак, кролів тощо, яким необхідне ветеринарне обслуговування на постійній (періодичній) основі. Також останніми десятиріччями значно зросла роль ветеринарних служб у системі контролю за якістю продовольчої продукції тваринницького походження, ветеринарного нагляду за процесами переробки та реалізації. Це зумовило збільшення присутності фахівців із ветеринарії у переробних підприємствах, на гуртових і роздрібних продовольчих ринках, у великих торговельних мережах, логістично-збутових організаціях, державних контролюючих установах та інспекціях.

Враховуючи масове поширення інноваційних розробок у кормовиробництві, годівлі й утриманні тварин, застосуванні різноманітних біодобавок і стимуляторів росту, потребує ветеринарної оцінки та врахування їх впливу на здоров'я тварин, споживчі якості продукції, здоров'я людини. У сукупності ветеринарна діяльність потребує всебічної регламентації, економічної аргументації доцільності, обґрунтування економічної ефективності, порядку й механізмів здійснення. Особливого значення набуває обґрунтування інноваційних засад організації та надання ветеринарних послуг, інноваційного змісту ветеринарних заходів. Важливим є також визначення й удосконалення інвестиційних і фінансових джерел ветеринарної діяльності, здійснення підготовки фахівців із ветеринарії, перепідготовки кадрів з урахуванням сучасних інноваційних процесів, які супроводжують розвиток тваринництва та виробництва продовольчої продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку тваринництва в Україні досліджували відомі економісти-аграрники – І.Н. Топіха [1], П.С. Березівський [2], М.В. Місюк [5], С.І. Поперечний [6] та ін. Проте системні дослідження ветеринарного обслуговування в галузі тваринництва практично відсутні. Слід відзначити також дослідження, виконані на рівні кандидатських дисертацій, фахівцями з ветеринарії у частині економічного обґрунтування ефективності ветеринарних послуг. Однак

питання організації ветеринарної діяльності на комерційних засадах, її здійснення в умовах ринкового конкурентного середовища висвітлені недостатньо. Поглибленого обґрунтування потребує економічна оцінка ефективності ветеринарного обслуговування, у т.ч. при оцінці якості й придатності продовольчої продукції.

Мета статті – обґрунтувати методологічні та методичні засади оцінки й аналізу економічної ефективності ветеринарної діяльності та надання ветеринарних послуг у галузях тваринництва в умовах розширення форм їх організації, методів здійснення, удосконалення порядку й напрямів виконання.

Виклад основних результатів дослідження. Ветеринарна діяльність в Україні регламентується Законом України “Про ветеринарну медицину” [2], який визначає загальні правові, організаційні та фінансові засади функціонування ветеринарної медицини, вимоги щодо ветеринарно-санітарної якості й безпеки продукції тваринного, а на ринках і рослинного походження, охорони довкілля, а також повноваження державних органів, права та обов'язки юридичних і фізичних осіб у сфері забезпечення ветеринарного й епізоотичного благополуччя, карантину тварин, здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду.

Методологія й методика оцінки ефективності ветеринарного обслуговування тваринницьких галузей передбачає, насамперед, необхідність всебічного врахування великої кількості лікувальних та профілактичних заходів, обґрунтування економічної доцільності їх проведення як співвідношення витрат і вигід у теперішньому та майбутньому періодах. Із цією метою доцільно використовувати як загальноприйняті методи й методики оцінки виробничої діяльності та надання послуг, так і спеціальні методи й показники, які дають змогу виявити ефективність затрат праці ветеринарних фахівців та її продуктивність, вартість, ціну й економічну доцільність проведення тих чи інших профілактичних заходів, засобів і методів боротьби з різними хворобами тварин, собівартість та ціну ветеринарних послуг і способи їх зниження, ефективність форм орга-

нізації ветеринарної діяльності й управління нею [3].

Різноманіття об'єктів ветеринарної діяльності, різні напрями ветеринарної роботи потребують урахування складної сукупності фінансово-економічних показників і методів їх розрахунку. Вони також є основою для планування, прогнозування та моделювання ветеринарної діяльності на перспективу. Необхідно відзначити, що оцінка економічної ефективності профілактичних і лікувальних заходів у ветеринарній діяльності є складною економіко-математичною задачею з необхідністю врахування значної частки чинників впливу, отже, статистичних імовірностей. Це необхідно чітко розуміти й направляти хід своїх розрахунків на одержання достовірного результату. До чинників, завдяки впливу яких розрахунки економічної ефективності в більшості випадків є не абсолютно достовірними, а вірогідними, належать такі:

по-перше, захворюваність сільськогосподарських тварин може сильно змінюватися з року в рік навіть у відносно стабільних антропозоонозных умовах. Вона являє собою вкрай складний, значною мірою випадковий процес, заснований на дії багатьох факторів і процесів;

по-друге, процес виникнення й перебігу інфекційних хвороб контролюється за допомогою лабораторно-діагностичних досліджень і специфічною профілактикою, схемою лікування при незаразних хворобах, а також комплексом інших факторів невизначеності, багато з яких, включаючи фізіологічні, рівень санітарії та гігієни в тваринницьких підприємствах, рівень годівлі тварин, захворюваність у попередні роки, обсяги фінансування ветеринарних заходів, важко прогнозувати в динаміці та якісному відношенні;

по-третє, достовірні характеристики перебігу хвороб тварин можуть бути оцінені дослідним шляхом на основі детальних і послідовно проведених багаторічних спостережень.

Таким чином, для всебічної оцінки економічної ефективності лікувальних та профілактичних ветеринарних заходів у тваринництві необхідно: застосовувати зіставні

показники та єдині методичні підходи у розрахунках, які унеможливають вільну інтерпретацію формул і підміну понять; використовувати достовірні й об'єктивні статистичні дані за тривалий період спостережень; розробити змістовні методики, прості у використанні. Для визначення економічної ефективності ветеринарних заходів, спрямованих на запобігання захворювань, збереження продуктивного стада та протидії падежу тварин, втрат тваринницької продукції необхідно, передусім, враховувати фактичні й відвернені економічні збитки (прибутки), витрати на проведення ветеринарних заходів, економічний ефект [5].

Фактичні економічні збитки розуміються нами як втрати, причиною яких є хвороби або падіж тварин, виражені в грошовому еквіваленті. Економічний збиток складається з падежу, вимушеного забою або знищення тварин, зниження продуктивності та племінної цінності тварин, зниження якості продукції, одержаної від тварин, вибракування заражених або невідповідних стандартам споживання продуктів тваринного походження, зниження їх сортності, втрати приплоду, зменшення добового приросту й ін. У розрахунках їх обсягів доцільно використовувати середні реалізаційні ціни на продукти тваринництва в поточний період, або якщо розрахунок роблять за попередній період, то застосовують зіставні ціни.

Відвернені економічні збитки – це різниця між можливими і фактичними їх обсягами. Зменшення фактичної шкоди досягається проведенням ефективних профілактичних ветеринарних заходів, застосування нових, інноваційних лікарських ветеринарних препаратів, методів, засобів при лікуванні або профілактиці хвороб, утриманні та годівлі тварин. Вони можуть бути виражені в грошовому еквіваленті, у натуральних і відносних показниках. Витрати на проведення ветеринарних заходів включають оплату праці ветеринарних спеціалістів, вартість медикаментів, біопрепаратів, дезінфікуючих засобів, інших лікарських матеріалів тощо. При цьому вартість комунальних послуг, спецодягу й інших засобів, використовуваних для проведення ветеринарних заходів, слід враховувати у розрахунках, якщо є прямий,

а не опосередкований зв'язок із проведеннями маніпуляціями. Зарплату ветеринарних фахівців, що знаходяться в штаті, має сенс включати в структуру витрат тільки в тому випадку, якщо для проведення ветеринарних заходів необхідні значні трудові затрати, які істотно збільшили їхню зайнятість.

Нарешті, економічний ефект – це ефект, який може бути одержаний від проведення ветеринарних заходів у грошовому виразі, розрахований як різниця між витратами на запобігання шкоди і витратами на проведення ветеринарних заходів у тваринництві. Він включає додаткову вартість, одержану за рахунок збільшення кількості та поліпшення якості продукції, економію трудових і матеріальних витрат у результаті застосування нових, інноваційних засобів та методів проведення ветеринарних заходів, економію в суміжних галузях виробництва. Економічна ефективність ветеринарних заходів – це відношення економічного ефекту до витрат на їх проведення. Вимірюється в гривнях, одержаних на гривню витрат.

Необхідно зазначити, що хвороби й незадовільний стан здоров'я сільськогосподарських тварин спричиняють економічні збитки різного порядку: збиток від падежу, вимушеного забою, низького приросту живої маси тварин та їх приплоду, зниження надойв молока від корови, якості та сортності тваринницької продукції, несучості птиці. Суттєвих збитків може завдати вибракування уражених туш, окремих органів тварин, сировини. По-суті, їх розраховують за єдиним принципом, який полягає у зіставленні результатів господарювання до і після проведення ветеринарних заходів, або їх вартістю й вартістю одержаного ефекту після їх запровадження або надання.

Так, збитки від вимушеного забою (З) пропонуємо розраховувати як різницю між вартістю тварин і грошовою виручкою від реалізації продуктів забою за формулою:

$$З = Kп \cdot Жв \cdot Ц - Гр,$$

де $Kп$ – кількість загиблих, убитих, знищених тварин, гол.;

$Жв$ – середня жива маса однієї тварини, кг;

$Ц$ – закупівельна ціна 1 кг живої маси тварини, грн;

Гр – грошова виручка від реалізації продуктів забою, грн.

Економічні збитки від зниження надоїв (Зн) молока пропонуємо визначати зіставленням обсягів надою (кг) до введення ветеринарних препаратів або до захворювання і після введення препаратів або після захворювання за формулою:

$$Зн = М \cdot (Дв - Пв) \cdot Т \cdot Ц,$$

де К – кількість тварин;

Дв – середньодобовий надій до введення препарату або до захворювання, кг;

Пв – середньодобовий надій після введення препарату або після захворювання, кг;

Т – термін спостереження або час хвороби, дні;

Ц – закупівельна ціна 1 л молока, грн.

Економічні збитки від вибракування уражених туш, органів, сировини (Зв) пропонуємо визначати за формулою:

$$Зв = Вп \cdot Ц - Впв,$$

де Вп – обсяг продукції та сировини, вилученої за різних уражень, кг;

Ц – закупівельна ціна одиниці продукції або сировини середньої якості, грн;

Впв – вартість продукції або сировини, одержаних після переробки вилученої сировини, грн.

Загальний (сумарний) економічний збиток (Ззаг), заподіяний тими або іншими хворобами тварин, пропонуємо визначати як суму окремих категорій збитку, які мали місце при даній патології за формулою:

$$Ззаг = З + Зн + Зв + i \text{ т.д.}$$

Розрахунок запобігання шкоди проводять із використанням коефіцієнтів захворюваності, втрат продукції, летальності тварин тощо. Зазвичай для цих цілей використовують базові або розраховані самостійно коефіцієнти. Попереджений або відвернений економічний збиток при профілактиці та ліквідації хвороб тварин (Пз) розраховується як різниця між можливим і фактичним економічним збитком. Маючи величину запобігання шкоди, можна розрахувати економічний

ефект від проведення профілактичних ветеринарних заходів (Епв). Отже, під економічним ефектом ветеринарних заходів розуміють різницю між сумою запобігання шкоди у тваринництві, вартість, одержану додатково за рахунок збільшення кількості й поліпшення якості продукції, економію трудових і матеріальних витрат у результаті застосування нових засобів та методів проведення ветеринарних заходів й економію в суміжних галузях виробництва.

Висновки. Основними напрямками та завданнями підвищення економічної ефективності ветеринарної діяльності у тваринництві є: зменшення падежу тварин, запобігання терміновому (вимушеному) забою, вимушеній утилізації тварин при виникненні особливо небезпечних хвороб (африканська чума, грип птахів, ящур й ін.), скорочення втрат від зниження продуктивності хворих і перехворілих тварин [4]. Велике значення має економія матеріальних та трудових ресурсів за рахунок використання інноваційних ефективних засобів і методів ветеринарного обслуговування, у т.ч. вакцин із лікувальними властивостями, біодобавок та біостимуляторів, стимуляторів росту, підвищення продуктивності тварин, вітамінів й ін.). Важливим напрямом є збільшення вартості тваринницької продукції за рахунок поліпшення її якості, споживчих кондицій.

Крім того, підвищенню економічної ефективності сприяє економія в сфері охорони здоров'я (профілактика захворювань людей), захист навколишнього середовища, охорона праці та безпеки життєдіяльності. Згідно з вимогами ЄС, спеціалісти ветслужби мають здійснювати також контроль за якістю й дотриманням стандартів продуктів харчування та сировини для їхнього виробництва. Вказані аспекти діяльності втілюються у практику ветеринарного обслуговування в Україні та потребують додаткових досліджень ефективності.

Список використаних джерел

1. *Топіха І.Н.* Економіка аграрних підприємств : [курс лекцій] / І.Н. Топіха. – Миколаїв: Видавничий відділ МДАУ, 2005. – 318 с.
2. *Березівський П.С.* Впровадження внутрішньогосподарських організаційно-економічних механізмів забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств / П.С. Березівський // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 52-55.
3. Закон України "Про ветеринарну медицину" // Відом. Верхов. Ради України (ВВР), 1997. – № 7. – С. 57.

4. Круковська О.В. Факторний аналіз чинників, які впливають на вартість та ефективність ветеринарного обслуговування / О.В. Круковська // Таврійський наук. вісн. : зб. наук. праць. – Вип. 67. – Херсон: Айлант, 2009. – С. 237–241.
5. Місюк М.В. Сучасний стан і перспективи виробництва та забезпечення регіону тваринницькою продукцією / М.В. Місюк // Агроінком. – 2007. – № 1-2. – С. 38–39.
6. Поперечний С.І. Маркетингові дослідження ринку ветеринарних послуг / С.І. Поперечний, Л.В. Одинак // Вісн. нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – №547 : Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення та проблеми розвитку. – Львів : Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2005. – С. 196–203.
7. Ashley S.D. The Changing Role of Veterinary Services : A Report of a Survey of Chief Veterinary Officers Opinions / S.D. Ashley, S.J. Holden, P. B. S. Bazdey. – United Kingdom : Livestock in Development, 1996. – 18 p. – Режим доступу : <http://www.eldis.org/fulltext/OIereport.pdf>.
8. Brown J.P. The current and future market for veterinarians and veterinary medical services in the United States / J.P. Brown, J.D. Silverman // JAVMA. – 1999. – Vol. 215, № 2. – P. 161–183.
9. Lisovski L. Ile powinna kosztowac uslugi weterynaryjne? / L. Lisovski // Zycie weterynaryjne. – 2003. – Tol. 78, № 2. – S. 79–83.

Стаття надійшла до редакції 01.07.2014 р.

*

УДК 631.145:620.9(477.64)

*Л.В. ВОЛОВОДЕНКО, старший викладач
Мелітопольський відокремлений підрозділ
Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій*

Потенційні можливості створення агроенергетичного кластера на підставі енергетичного потенціалу регіону

Постановка проблеми. Широковідомим є факт існування суттєвої різниці у розвитку різних регіонів – як країн, що розвиваються, так і високорозвинутих. Причому не завжди адміністративне ділення збігається з реальними економічними зонами, що визначаються, передусім, особливостями ринків (праці, капіталу, продуктів харчування та ін.). Так, у США, крім стандартного адміністративного поділу на штати існує ділення на 172 економічні зони, що визначені Бюро економічного аналізу та які повністю покривають територію США. Крім економічних зон і штатів у США існує інше ділення: прилеглий район зі столицею (мегаполіс). Така класифікація охоплює приблизно 85% території США та 88% населення [12]. На жаль, в Україні не існує регіонального ділення, відмінного від існуючих меж адміністративних утворень (області, райони), хоча скоріше за все економічні зони вже сформу-

валися й не завжди відповідають адміністративним межах.

За визначенням Портера, існує три типи регіональних економік [6,12].

Перший тип – локальний, який орієнтується на локальні ринки товарів і послуг з боку місцевого населення. Це маломасштабне виробництво продовольчих товарів, індустрія будівництва. У США в підприємствах такого типу зосереджено понад 60% регіональної робочої сили.

Другий тип – ресурсоспрямоване виробництво, в якому зайнятість концентрується в регіонах розташування ресурсів. Така індустрія конкурує не тільки з іншими місцевими підприємствами, але й із підприємствами інших регіонів.

Третій тип – це підприємства, які не є ресурсозалежними та орієнтуються на національний або світовий ринок. До них належить виробництво експортоорієнтованих галузей: автомобілебудування, літакобудування, виробництво комп'ютерного обладнання.

© Л.В. Воловоденко, 2014